

УДК 364:37

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-4-42>

Продіус О.І.

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту
Одеського національного політехнічного університету

Prodius Oksana

Odessa National Polytechnic University

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЕЙ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

PECULIARITIES OF MODELS OF INCLUSIVE EDUCATION IN THE EUROPEAN COUNTRIES

У статті проведено аналіз стану основних моделей інклюзивної освіти в країнах Європи. Встановлено низку чинників, що перешкоджають упровадженню та розвитку інклюзивної освіти. Аналіз освітніх систем різних країн в аспекті реалізації інклюзивних практик показує, що обов'язковою базою для здійснення інклюзивної освіти є система законодавчих актів, яка передбачає як декларацію необхідних прав і свобод, так і механізми їх забезпечення. При цьому національні освітні системи повинні мати чітку концепцію і стратегію реалізації інклюзивної освіти, що включає систему підготовки кадрів. Доведено, що скорочення диспропорцій у сфері освіти може сприяти розширенню можливостей отримання гідної роботи соціально незахищеними групами населення. Виявлено, що впровадження інклюзії в освітньо-виховний процес дасть змогу кожному громадянину брати участь у житті суспільства й робити свій внесок у його розвиток. Розкрито соціальні передумови і правові основи інклюзивної освіти, описано організаційні форми, що забезпечують найбільш ефективну інтеграцію осіб з обмеженими можливостями.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, активізація розвитку, гуманне суспільство, форми навчання, індивідуалізація навчання, супровід, інтеграція, рівний доступ.

В статтє проведен анализ основных моделей инклюзивного образования в странах Европы. Установлен ряд факторов, препятствующих внедрению и развитию инклюзивного образова-

ния. Анализ образовательных систем разных стран в аспекте реализации инклюзивных практик показывает, что обязательной базой для осуществления инклюзивного образования является система законодательных актов, которая предусматривает как декларацию необходимых прав и свобод, так и механизмы их обеспечения. При этом национальные образовательные системы должны иметь четкую концепцию и стратегию реализации инклюзивного образования, включая систему подготовки кадров. Доказано, что сокращение диспропорций в сфере образования может способствовать расширению возможностей получения достойной работы социально незащищенными группами населения. Выявлено, что внедрение инклюзии в образовательно-воспитательный процесс позволит каждому гражданину участвовать в жизни общества и вносить свой вклад в его развитие. Раскрыты социальные предпосылки и правовые основы инклюзивного образования, описаны организационные формы, которые обеспечивают наиболее эффективную интеграцию лиц с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, активизация развития, гуманное общество, формы обучения, индивидуализация обучения, сопровождение, интеграция, равный доступ.

The article analyzes the status of the main models of inclusive education in European countries. Inclusive education is the basis by which people with disabilities can escape poverty, fully participate in the lives of their local communities and political and social life. The study of the problems of inclusive education in the light of modern globalization transformations of humanization of society requires analysis of its philosophy and epistemology, empirical experience of its formation, awareness of its relevance and extraordinary in the context of sustainable economic development. In each country, inclusive education develops uniquely, depending on the traditions of the educational system, customs and culture, the mentality of the prevailing peoples, and the normative and legal regulations pertaining to the educational system. Education has a key role to play in the latest economic transformations of inclusive development. Lifelong education and training are necessary to make production and consumption sustainable, develop the skills needed to create a green industry and refocus higher education and research on the use of eco-innovation. A number of factors have been identified that impede the implementation and development of inclusive education. The analysis of the educational systems of different countries in terms of the implementation of inclusive practices shows that the mandatory basis for the implementation of inclusive education is a system of legal acts, which provides for both the declaration of necessary rights and freedoms and the mechanisms for their provision. In doing so, national education systems should have a clear concept and strategy for implementing inclusive education, including a training system. It has been proven that reducing disparities in education can help to increase the opportunities for decent work for socially disadvantaged groups. It is revealed that the introduction of inclusion in the educational process will allow every citizen to participate in the life of society and to contribute to its development. Social prerequisites and legal foundations of inclusive education are described, organizational forms are described, which provide the most effective integration of persons with disabilities.

Key words: inclusive education, children with special educational needs, activation of development, humane society, forms of learning, individualization of learning, support, integration, equal access.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство характеризується посиленням гуманістичних тенденцій, прагненням до досягнення рівноправності всіх категорій громадян. Важливим аспектом створення гармонійно розвинутого суспільства є повноцінне включення в соціальне життя вразливих груп населення, які виступають як суб'єкти, нездатні увійти в значимі для їх соціалізації зв'язки та відносини у сформованих в суспільстві умовах.

Одним із фундаментальних завдань, що стоять перед вітчизняною наукою в сучасних умовах, є методологічне та інструментальне забезпечення розроблення і реалізації стратегії соціальної інклюзії осіб з обмеженими можливостями, що дає змогу максимально враховувати особливості їхньої особистості. Зазначені чинники окреслюють проблему

інклюзії не тільки у соціальній, а й людській вимір, пов'язаний з урахуванням потреб та інтересів конкретного індивіда, включеного в конкретне соціальне середовище, що забезпечує його соціальне функціонування і розвиток [1].

Інклюзивна освіта – найважливіший канал для впровадження практик і цінностей соціальної інклюзії, оскільки в систему освіти людина потрапляє майже відразу ж після народження і знаходиться там до закінчення вишу. Інклюзивна освіта – це основа, завдяки якій люди з особливостями зможуть уникнути бідності, повноцінно брати участь у житті своїх локальних спільнот та політичному і громадському житті.

Дослідження проблем інклюзивної освіти у світлі сучасних глобалізаційних перетворень гуманізації суспільства потребує аналізу її філософії та гносеології, емпіричного досвіду

її формування, усвідомлення її актуальності й надзвичайності в контексті сталого економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останнього десятиліття проблема розвитку інклюзивної освіти, обґрунтування шляхів упровадження інклюзивного навчання, створення умов для забезпечення якісної освіти особам з особливими потребами стає предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців: В. Бондаря, Л. Байди, І. Білозерської, Л. Даниленко, К. Кольченко, А. Колупаєвої, І. Луценко, М. Сварника, Н. Софій, О. Патрикеевої, П. Таланчука, В. Шинкаренко. Проблема інклюзивної освіти тісно пов'язана з новою парадигмою освіти, в основі якої лежить перехід до нових освітніх технологій. Інклюзивна освіта розглядається багатьма міжнародними організаціями як пріоритетний напрям розвитку національних систем освіти, тому що реалізація права громадян на здобуття якісної освіти та соціальну інтеграцію є важливим чинником стійкого розвитку суспільства. Аналіз зарубіжної практики впровадження інклюзії в освітній процес дав можливість виокремити праці вчених, які зробили вагомий внесок у розроблення теоретико-методичних основ інклюзивної освіти, серед яких: Д. Демплер, Т. Лорман, Ф. Амстронг, Б. Барбер, Г. Беккер, П. Бурдье, Дж. Девіс, К. Дженкс, Х. Кербо, М. Крозьє, Ф. Кросбі. Проблема інтеграції осіб з обмеженими функціональними можливостями та доступу їх до освіти досліджувалася у працях вітчизняних учених: О. Безпалько, В. Ільїна, А. Колупаєвої, Є. Мартинова, О. Мовчан, О. Полякової, О. Продіус, Т. Самсонова, О. Столяренко, В. Синьова, П. Таланчука, Є. Тарасенка, Н. Шаповала, А. Шевцова та ін. Методичні основи навчання осіб з особливими потребами розкрито в наукових працях вітчизняних учених, а саме: обґрунтовано концепції та моделі навчання осіб з особливими потребами (Д. Дікова-Фаворська, Г. Бузова); досліджено питання інтеграції молоді з особливими потребами (Г. Першко, О. Тарасова, С. Омельченко); проаналізовано проблеми соціально-психологічної адаптації студентів з обмеженими можливостями до навчання в університетах (М. Андреева, Ю. Богінська, В. Церклевич, Т. Гребенюк, Т. Комар, В. Скрипнік, М. Томчук) [5; 6].

Разом із тим, незважаючи на важливість і актуальність інклюзивної освіти, науковці констатують серйозні проблеми в її науковому розробленні та практичній реалізації. Дані обставини визначили актуальність теми дослідження та необхідність пошуку нових механізмів впливу на активізацію розвитку інклюзивної освіти.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – проаналізувати та дослідити актуальність упровадження інклюзивної освіти у світлі сучасних демократичних перетворень у країнах Європи, усвідомити її актуальність і надзвичайність як гуманістичного соціально-педагогічного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні провідною стратегією політики багатьох країн можна вважати науково обґрунтоване та доведене практикою твердження, що «економічно доцільним є здійснення інвестицій у людський капітал скрізь, де це можливо, замість прямого інвестування в соціальне обслуговування» [1]. Відповідно до цієї стратегії, залученість осіб з інвалідністю в суспільство розглядається як стратегічний напрям соціального інвестування для майбутнього. Насамперед питання соціальної інклюзії повинні знайти своє відображення у сфері освітньої політики, тому що освітня система є віддзеркаленням стану суспільства і водночас важливим засобом його перебудови.

Мета освітньої інклюзії полягає у тому, щоб ліквідувати соціальну ізоляцію, яка є наслідком негативного ставлення до різноманіття. Відправною точкою для освітньої інклюзії є переконання, що освіта є одним з основоположних прав людини й основою для більш справедливого суспільства. На міжнародній конференції ООН із питань освіти, науки і культури «Інклюзивна освіта: шлях у майбутнє» відзначалося: «Запровадження інклюзії в освітній сфері є не другорядним, а центральним питанням для забезпечення високоякісної освіти й створення більш інклюзивних суспільств... Освіта широко розглядається як засіб розвитку людського капіталу, підвищення економічних показників, посилення індивідуальної спроможності й розширення меж вибору для використання свобод громадянства. Крім того, освіта є важливим засобом подолання маргіналізації для дорослих і дітей, збільшуючи їхній потенціал отримувати можливості для більш повноцінної участі в житті своїх громад» [2; 3].

Реформа освіти розглядається багатьма вченими, соціологами, політиками як основний інструмент досягнення соціальної інтеграції та згуртованості суспільства, яке в більшості країн стає все більш різноманітним в соціальному і культурному відношенні. Пошук шляхів вирішення пов'язаних із цим проблем характерний не тільки для Північної Америки, Західної Європи та Австралії, а й для східноєвропейських, азійських, африканських і латиноамериканських держав. У країнах, що розвиваються, ідея інклюзії та інклюзивної освіти як ключового принципу розвитку шкіл і освітніх систем у цілому опра-

цьовується дуже активно, багато в чому завдяки підтримці ООН, зокрема проекту ЮНЕСКО «Освіта для всіх», розпочатого в 2000 р.

Освіта відіграє ключову роль у забезпеченні сталого характеру економічного зростання і створення умов, за яких жоден член суспільства не буде забутий. Освіта є двигуном економічного зростання, сприяє зростанню доходів найбідніших верств населення і, за умови справедливого розподілу створюваного багатства, скорочення нерівності. Досягнення десятима державами-членами, що недавно вступили в Європейський Союз (ЄС), до 2020 р. намічених цілей зниження показника раннього припинення навчання і підвищення охоплення вищою освітою дасть їм змогу скоротити на 3,7 млн осіб число тих, хто ризикує опинитися за межею бідності.

Разом із тим розширення програм професійної підготовки та розвитку навичок не завжди так само призводить до зменшення соціальної нерівності. Для подолання тенденції збільшення розриву в доходах усередині країн їх урядам необхідно поряд із ужиттям заходів щодо забезпечення справедливого доступу до освіти зосередитися на проведенні соціальної політики, заснованої на принципах перерозподілу багатств. Скорочення диспропорцій у сфері освіти може сприяти розширенню можливостей отримання гідної роботи соціально незахищеними групами населення. Слід наголосити, що освіта тісно пов'язана з рівнем доходу. Так, у 139 країнах світу норма рентабельності кожного додаткового року навчання становить 9,7%, а найбільш високі норми рентабельності спостерігаються в бідних країнах, де існує дефіцит кваліфікованих кадрів. При цьому для того щоб забезпечити зацікавленість учнів в отриманні більш високого рівня освіти, необхідно, щоб

інвестиції в освіту підкріплювалися відповідною економічною політикою, що сприяє підвищенню попиту на кваліфіковану робочу силу [7–11].

Аналіз досвіду різних країн підтверджує уявлення про те, що глобалізація, збільшуючи різноманіття культур, мов, соціально-економічного становища учнів, робить проблему переходу до інклюзивної освіти більш багатомірною. Успіх чи неуспіх просування до інклюзії визначається позицією керівництва і персоналу освітніх установ, а ця позиція часто характеризується амбівалентністю прояву – підтримкою ідеї інклюзивної освіти на словах, але не на практиці.

У кожній країні інклюзивна освіта розвивається унікально, залежно від традицій освітньої системи, звичаїв і культури, менталітету переважаючих народів і нормативно-правових постанов, що відносяться до системи освіти. У ході аналізу інклюзивної освіти в зарубіжних країнах виділимо основні педагогічні умови побудови системи інклюзивної освіти. Розглянемо систему отримання інклюзивної освіти особами з обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ) та інвалідністю в розвинених європейських країнах (табл. 1).

Таким чином, аналіз освітніх систем різних країн в аспекті реалізації інклюзивних практик показує, що обов'язковою базою для здійснення інклюзивної освіти є система законодавчих актів, яка передбачає як декларацію необхідних прав і свобод, так і механізми їх забезпечення. При цьому національні освітні системи повинні мати чітку концепцію і стратегію реалізації інклюзивної освіти, що включає систему підготовки кадрів. На муніципальному рівні має бути забезпечений ефективний науково-методичний супровід інклюзивних практик.

Дослідження досвіду навчання дітей та молоді з особливостями психофізичного роз-

Таблиця 1

Основні моделі інклюзивної освіти в країнах Європи

Країна	Модель інклюзивної освіти
Австрія	В освітній системі Австрії функціонують центри спеціальної освіти, які несуть відповідальність за навчання дітей з особливими потребами в масових загальноосвітніх закладах і координують роботу всіх фахівців, залучених до цього процесу. Спеціалісти цих центрів діагностують дітей, консультують вчителів, надають навчально-методичну допомогу спеціальним педагогам і батькам учнів із порушеннями розвитку, проводять семінари та тренінги з підвищення кваліфікації, співпрацюють з адміністративними місцевими службами, медичними центрами тощо. Психолого-педагогічну підтримку, у тому числі й певні корекційно- реабілітаційні послуги, учням з особливими потребами у школах надають спеціальні педагоги, які переважно є штатними працівниками цих закладів. Тимчасову підтримку учням з особливими потребами можуть надавати профільні фахівці із медичних і медико-соціальних закладів. Законодавчо закріплено «Законом про освіту», що батьки мають право на вибір навчального закладу для своєї дитини, регламентовано функціонування спеціальних та інклюзивних закладів. Сьогодні у спеціальних закладах країни навчаються лише діти зі значними порушеннями слуху, зору та інтелекту.

(Продовження таблиці 1)

Країна	Модель інклюзивної освіти
Німеччина	<p>Нині у Німеччині паралельно із системою спеціальних освітніх установ, де перебувають діти, переважно зі складними порушеннями, функціонують заклади інклюзивного навчання. У вишах Німеччини навчаються 19% студентів з ОМЗ і 4–8% студентів з інвалідністю. Студент з інвалідністю за законом забезпечується спеціальними технічними і допоміжними засобами, необхідними для побутового життя, йому надається соціальна і медична підтримка і послуги від державних соціальних служб. Батьки зобов'язані оплачувати частину витрат лише в тому разі, якщо їхні доходи набагато перевищують розмір середнього заробітку. Кожна дитина з обмеженими можливостями має право на вибір навчального закладу, має бути забезпечена психолого-педагогічним супроводом, залучена до педагогічного процесу незалежно від ступеня складності захворювання. У вирішенні питань психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання Німеччину з-поміж інших європейських країн вирізняє варіативність його організації, що зумовлена відмінностями у законодавстві земель. В окремих землях освітні нормативно-правові акти передбачають, що школи можуть мати у своєму штаті спеціальних педагогів і фахівців, які надають допомогу дітям з особливими потребами. Психолого-педагогічний супровід забезпечується педагогічними центрами, які функціонують у кожному регіоні, хоча форми організації роботи можуть бути різними. Центри надають різнопланову допомогу школярам з особливими освітніми потребами, проводять із ними профорієнтаційну роботу, координують діяльність різнопрофільних фахівців, консультують батьків і вчителів масових та спеціальних шкіл тощо. Окрім центрів, підтримку учням з особливими потребами надають служби, що функціонують поза межами шкіл і фінансуються органами місцевого самоврядування.</p>
Фінляндія	<p>У Фінляндії інклюзивна освіта закріплена на законодавчому рівні, що передбачає створення диференційованого середовища навчання залежно від характеру порушення. Внесено спеціальні зміни в національний навчальний план, що забезпечують інтегроване навчання осіб з ОМЗ у масових школах. Окрім того, існує система державних освітньо-консультативних центрів, які організують супровід і підтримку дітей, їх батьків та педагогів. Співробітниками центру проводяться довгострокові курси на базі звичайних шкіл, а також майстер-класи з навчання дітей з ОМЗ. У країні організується підготовка кадрів для реалізації інклюзивного навчання. На муніципальному рівні інклюзія може бути реалізована у формі роботи в одному класі, створеному з двох груп учнів, двох педагогів, іноді до них приєднується спеціальний педагог. Кількість дітей у такому об'єднаному класі може досягати 25 учнів. Також інклюзивне навчання реалізується у вигляді існування спеціальних класів у звичайних масових школах. У таких спеціальних класах навчаються, як правило, діти з більш важкими або зі складними, поєднаними порушеннями. З ними працюють 2–3 спеціальних педагога і асистент. Кількість дітей – до 10 осіб. Кожна дитина з ОМЗ має свій індивідуальний план навчання.</p>
Швеція	<p>Заслужує на увагу й досвід інклюзивного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку у Швеції. Так, Міністерством освіти у 1980 р. було затверджено нормативно-правовий документ під назвою «Навчальний план», який означив новий стратегічний напрям освітньої політики держави. Учням з особливостями психофізичного розвитку надали можливість навчатися в масових закладах, створивши для цього відповідні умови. У 1989 р. було ухвалено новий «Закон про середню освіту», у якому інклюзивне навчання визначено основною формою здобуття освіти неповносправними. Сучасні тенденції у шведській освіті визначають курс на повне розформування спеціальних шкіл і створення на їх базі ресурсних центрів. У всіх територіальних округах країни функціонують центри дитячої реабілітації, співробітники яких надають необхідну допомогу дітям з обмеженими можливостями. Саме ці фахівці входять до основного складу групи спеціалістів, які визначають освітній маршрут дитини з особливими потребами, розробляючи індивідуальні навчальні програми з наданням відповідних реабілітаційно-корекційних послуг.</p>

(Закінчення таблиці 1)

Країна	Модель інклюзивної освіти
Норвегія	<p>У 1994 році в Норвегії пройшла велика реформа системи освіти, у результаті якої на державному рівні були закриті всі корекційні школи. Одночасно із цим усі загальноосвітні школи стали інклюзивними. Так, кожен батько дитини з ОМЗ може віддати його в будь-яку школу. При цьому для дітей з ОМЗ існують державні центри, які спеціалізуються на наданні допомоги окремим категоріям. Підготовка педагогів для реалізації інклюзивної освіти здійснюється в університетах. Майбутні педагоги мають можливість вивчати курс спеціальної педагогіки, який містить розділ, присвячений інклюзивному навчанню, при цьому вони мають можливість на практиці ознайомитися з досвідом реалізації інклюзивної освіти в країнах Євросоюзу. На муніципальному рівні інклюзивне навчання реалізується в загальноосвітній школі шляхом включення дитини з ОМЗ у класний колектив. Як правило, таких дітей у школах небагато: кілька людей, кожна дитина в окремому класі. Дитина з ОМЗ, яка навчається в загальноосвітній школі, отримує підтримку і супровід. Школа визначає, які фахівці й у якій кількості повинні здійснювати такий супровід. Курирують систему інклюзивного навчання муніципалітети, від яких школи отримують соціальну та фінансову підтримку.</p>
Данія	<p>У Данії інклюзивна освіта не тільки закріплена законодавчо, а й створена національна стратегія реалізації інклюзивної освіти, яка полягає у тому, що національний ресурсний центр керує процесом упровадження інклюзивного навчання. Існує оперативна група з представників різних університетів країни, які проводять дослідження у сфері інклюзивної освіти, стежать за роботою муніципалітетів у сфері впровадження інклюзивного навчання. Підготовка педагогів для реалізації інклюзивної освіти здійснюється в системі бакалаврату та магістратури. У Данії батьки мають право навчати дитину там, де вони проживають. Реалізується це право конкретним освітнім закладом, який має створити всі умови для такої дитини. У муніципальних органах освіти є фахівці, які направляються в конкретну школу для підтримки конкретних учнів. У школах створюються педагогічні консиліуми, які обговорюють проблеми реалізації інклюзивного навчання конкретної дитини.</p>
Англія	<p>Англія пройшла і продовжує проходити довгий і важкий шлях щодо теорії і практики інклюзивної освіти. У країні діє розроблений Міністерством освіти в 2004 р. документ «Кожна дитина важлива». Ця програма націлена на профілактику і ранню допомогу, здатну покінчити з бідністю серед дітей і дати змогу кожній дитині повністю розкрити свій потенціал. У центрі її уваги – боротьба проти «соціальної ексклюзії». П'ятьма найважливішими для всіх дітей результатами цієї програми повинні стати здоров'я, безпека, самоактуалізація і реалізація свого особистісного потенціалу, вміння бути корисним членом суспільства й економічне благополуччя. Головним принципом інклюзивної освіти є надання всім учням повноцінного рівня знань, створення умов для отримання освіти всіма учнями незалежно від нозології. Високий попит на такого роду освіту стимулює педагогів і психологів на розроблення нових модулів, програм і видів навчання таких дітей. Так само основною метою інклюзивної освіти є створення спеціального толерантного середовища, яке торкалося б усіх учасників освітнього процесу. Такий підхід підкреслює, що всі учні є індивідуумами з різними нюансами, що потребують уваги і розуміння незалежно від своїх фізичних можливостей. Навчання здійснюється на бюджетній і на комерційній основі. У приватних школах можлива наявність окремо обладнаних кабінетів або спеціального обладнання в класах. Інклюзивне навчання так само можна отримати безкоштовно в державних школах. У загальноосвітній школі дітям надається асистент, який допомагає в спілкуванні з учителем і дітьми.</p>
Італія	<p>Сьогодні в країні понад 90% дітей з особливостями психофізичного розвитку здобувають освіту в закладах загального типу. В освітніх департаментах провінцій країни функціонують консультативні служби, до складу яких входять різнопрофільні фахівці, адміністратори шкіл, працівники управління освіти, представники громадських організацій, за необхідності долучаються спеціалісти служб охорони здоров'я. Співробітники цих служб організують інклюзивне навчання, діагностуючи дітей і визначаючи їхні потреби, надають консультативну та навчально-методичну допомогу педагогам і шкільній адміністрації. У масових муніципальних закладах працюють асистенти вчителів, які надають допомогу школярам з обмеженими можливостями здоров'я та разом із педагогом класу відповідають за успішність учнів з особливими потребами.</p>

витку в країнах Європи свідчить, що у переважній більшості інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти людьми з обмеженими можливостями. Однак варто зазначити, що діти з особливими освітніми потребами мають змогу здобувати освіту й у спеціальних навчальних закладах, й у закладах масового типу. Сучасний світовий освітній процес відрізняється, з одного боку, варіативністю систем освіти, їх структурою, визначенням шляхів вирішення конкретних завдань. З іншого боку, у ньому простежується низка загальних тенденцій, однією з яких є реалізація інклюзивної освіти. Оскільки головною метою інклюзивного навчання є усунення будь-якої дискримінації в освітньому процесі, забезпечення доступності освіти для всіх, то досягнення цієї мети може бути організовано по-різному, що й спостерігається в освітніх системах різних країн [5–7].

Ми підтримуємо думку більшості зарубіжних фахівців, які вважають, що успіх інклюзії багато в чому залежить від грамотного використання цілого комплексу педагогічних і психологічних ресурсів. У їх число входять професійна компетентність інклюзивних педагогів; реорганізація системи підготовки та професійного супроводу педагогічних кадрів; ставлення до феномену інвалідності у педагогів і дітей із нормативним розвитком і його вплив на продуктивність інклюзивного навчання; зміна структури навчальних планів і простору в класі з метою задоволення потреб усіх категорій дітей.

Необхідно зазначити, що європейці, а також деякі азіатські держави (наприклад, Японія) моделювали майбутню систему освіти як взаємодію і взаєморозвиток масової та спеціальної освіти. Тому інклюзивний проект в освіті реалізувався у цих країнах не за рахунок системи спеціальної освіти у вигляді її поглинання масовим утворенням, а шляхом її збереження й одночасного вибудовування у структурі масової освіти через реорганізацію ще однієї, паралельної основній, системи спеціальної освіти для реалізації інклюзивного проекту. Так, наприклад, у більшості досліджуваних країн не було закрито жодної спеціальної школи. Спеціальні освітні установи закривали тільки тоді, якщо у населення зникала в ньому потреба. Еволюційний і ненасильницький характер упровадження інклюзивних практик в освіту,

достатнє фінансування всіх його складників, чітке дотримання концептуальних положень інклюзії та нормативно-правових принципів дали змогу за піввіковий період сформуванню у більшості населення країн з інклюзивною освітою переважно позитивне ставлення до інклюзивних процесів, а у батьків дітей з обмеженими можливостями – здатність до усвідомленого вибору місця навчання для своїх дітей.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, характерною особливістю сьогодення є реконструювання системи спеціальної освіти на демократичних, гуманістичних засадах, створення в країні альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, механізмів для вільного вибору форм навчання дітей з особливими освітніми потребами, рівня і діапазону їхніх освітніх потреб.

Державі слід урахувати досягнення та недоліки інклюзивної політики країн, які розвивають дану сферу не один рік, а не здійснювати примусове насадження скопійованої моделі в непідготовлені до цього навчальні заклади. Досягнення країн, які розвивають інклюзію природним шляхом, є вагомим для розуміння того, як і коли має держава втручатися в існуючу систему освіти так, щоб її не зруйнувати, а вивести на новий рівень. Ключову роль у проведенні новітніх економічних перетворень інклюзивного розвитку має відігравати освіта. Освіта та навчання впродовж усього життя необхідні для того, щоб зробити виробництво і споживання стійкими, розвивати навички, необхідні для створення «зеленої» промисловості та переорієнтації вищої освіти і наукових досліджень на використання екологічних інновацій. Їм належить також зіграти свою роль у реформуванні ключових секторів економіки, таких як сільське господарство, від яких залежать як багаті, так і бідні країни і домогосподарства. Економіка повинна стати не тільки стійкою, а й більш інклюзивною і справедливою. Вагоме значення у забезпеченні інклюзивної економічного зростання, спрямованого на підвищення добробуту людини, має наявність кваліфікованих трудових ресурсів. Підвищуючи шанси знайти гідну роботу з адекватною заробітною платою, освіта сприяє скороченню масштабів бідності й зменшенню нерівності в оплаті праці у зв'язку з дискримінацією за гендерною ознакою, соціально-економічним статусом та іншими підставами.

Список використаних джерел:

1. Prodius O.I. Theoretical and methodological inclusion 's bases of persons with restricted opportunities as management object. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 3(31). С. 76–83.
2. Тріпак М.М. Джерела фінансування інклюзивного ВНЗ: пріоритетність місцевих або центрального бюджету. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27. № 4. С. 145–151.
3. Найда Ю.М. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія : навчальний посібник / за ред. Л.І. Даниленко. Київ : Плеяди, 2014. 68 с.

4. Вольская О.В. Модели реализации инклюзивного образования в современном мире. *Современные проблемы науки и образования*. 2014. № 6. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=17065> (дата звернення: 19.08.2019).
5. Чайковський М.Є. Соціально-педагогічна робота з молоддю з особливими потребами в інклюзивному освітньому просторі : монографія. Київ : Університет «Україна», 2015. 435 с.
6. Давимука С.А. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови : монографія ; Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України. Львів, 2017. 528 с.
7. Федулова Л.І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку. *Економіка: реалії часу*. 2016. № 3(25). С. 56–65.
8. Базилюк А.В. Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19–29.
9. Кайдалова Г.П. Теоретико-методологічні основи становлення толерантних та інклюзивних зв'язків. *Педагогічні науки*. 2016. № 73. Том. 2. С. 12–16.
10. Слозанська Г.І. Інтеграція осіб з обмеженими можливостями в систему вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 26. С. 198–201.
11. Перегудова Т.В. Соціальна інклюзія як елемент соціальної політики: європейські уроки для України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. Вип. 19. С. 98–102.

References:

1. Prodius O.I. (2017). Theoretical and methodological inclusion 's bases of persons with restricted opportunities as management object. *Ekonomika: realiyi chasu*, vol. 3(31), pp. 76–83.
2. Tripak M.M. (2017). Dzhherela finansuvannja inkljuzyvnogho VNZ: priorytetnistj miscevykh abo centraljnogho bjudzhetu [Sources of financing for an inclusive university: priority of local or central budget]. *Ekonomichnyj analiz*, vol. 27, pp. 145–151.
3. Najda Yu.M. (2014). Standarty ghromadsjko-aktyvnoji shkoly: socialjna inkluzija [Standards of community-active school : social inclusion], navch. posibnyk / za. red. L.I. Danylenko. Kyjiv : TOV «Vydavnychyj dim «Plejady», pp. 68.
4. Volskaya O.V. (2014). Modely realizacyy ynkluzyvnogho obrazovanyja v sovremennom mire. [Models of implementation of inclusive education in the modern world]. *Sovremennye problemu nauky i obrazovanyja*, vol. 6. Available at: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=17065> (accessed 17 August 2019).
5. Chajkovskij M.Ye. (2015). Socialjno-pedagoghichna robota z moloddju z osoblyvymy potrebamy v inkljuzyvnomu osvithnomu prostori [Social and pedagogical work with young people with special needs in an inclusive educational space] : monoghrafija. Kyjiv : Universtet „Ukrayina”, pp. 435.
6. Davymuka S.A. (2017). Kreatyvnyj sektor ekonomiky: dosvid ta naprjamy rozbudovy [Creative sector of economy: experience and directions of development] : monoghrafija, Instytut reghionalnykh doslidzhenj imeni M.I. Dolishnjogho NAN Ukrajinj. Ljviv, pp. 528.
7. Fedulova L.I. (2016). Inklyuzyvni innovaciyi v systemi socialno-ekonomichnogo rozvytku [Inclusive innovations in the system of socio-economic development]. *Ekonomika: realiyi chasu*, vol. 3(25), pp. 56–65.
8. Bazylyuk A.V. (2015). Inkluzyvne zrostannja jak osnova socialjno-ekonomichnogo rozvytku [Inclusive growth as the basis of socio-economic development]. *Ekonomika ta upravlinnja na transporti*, vol. 1, pp. 19–29.
9. Kajdalova G.P. (2016). Teoretyko-metodologichni osnov stanovlennja tolerantnyx ta inkljuzyvnyx zvyazkiv [Theoretical and methodological foundations for developing tolerant and inclusive relationships]. *Zbirnyk naukovyx pracz «Pedagogichni nauky»*, vol. 73, pp. 12–16.
10. Slozanska G.I. (2013). Integraciya osib z obmezhenmy mozhljvostyamy v systemu vyshhoyi ostvity [Integration of persons with disabilities into the higher education system]. *Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacionalnogo universytetu*, vol. 26, pp. 198–201.
11. Peregudova T.V. (2016). Socialna inkluziia yak element socialnoyi polityky: Yevropejski uroky dlya Ukrajinj [Social inclusion as an element of social policy: European lessons for Ukraine]. *Naukovyj visnyk mizhnarodnogo gumanitarnogo universytetu*, vol. 19, pp. 98–102.